

Бүгү чурттарнык прелетарийлери, каттыжыңар!

**СЭКП Тыва обкомунун,
Тыва АССР-нин Дээди
Советинин болгам
Министрлер Чөвүлелинин
органы**

1990 чыл
июнь
26
вторник
№ 144 (14344)
1925 чылда
үлдүлдүктөгөн
Өртөз 3 көч.

Россияның Коммунисттик партиязының Тургузукчу съездизи

КУШТЕРНИ КАТТЫШТЫРАРЫ БОЛГАШ ЧААРТЫЛГА ДЭЭШ

Июнь 23-те Москвага, Кремльди Сьездилер ордунга РСФСР-нин Коммунисттик партиязының Тургузукчу съездизи ажылы уламчылаан. Эртеңги хуралда СЭКП ТК-ның секретары, СЭКП ТК-ның Россия бюрократу кежигүрү Ю. А. Манайнов даргалап эрттирген.

Хуралдың даргасы салага комиссияның даргасы И. П. Воробьевска сөз берген. Катар бадылаашкынын түнелдин ол дынтаткан: О. И. Лобов дээш 1066 кижи, а И. К. Полозов дээш 1396 кижи бадылаашкыны берген. Бадылаашкыны ичинде 2649 бадылаашкыны хөй кезип-биле Иван Кузьмич Полозов РСФСР-нин Коммунисттик ТК-зының бирги секретарына согулган.

Чансар соонда делегаттар «Амгы байдалдык болгаш РСФСР-нин Коммунисттик партиязының бирги ээлчеглик сорулгаларының дугайында», «РСФСР-нин Коммунисттик партиязының Тургузукчу съездизинин Россия Федерациязының массалам информация чепсептеринге хамаарлашкыны дугайында» резолюцияларын база «Россияның коммунисттеринге болгаш удустанык кылгыртыгы» дугайында берген болгаш дээш алаан.

Амгы байдал болгаш РСФСР-ниң Коммунисттик партиязының бирги ээлчеглик сорулгаларының дугайында РЕЗОЛЮЦИЯ

Бис, Россия Федерациязының коммунисттеринин Тургузукчу съездизинин делегаттары, чуртта болгаш партияда байдалдык кризистик деп көрүп, хамааты чепсептеринге, ичиндеги сырый каттыжымшыкты болгаш чаартымышкыны чели алдыр-биле сонгарлаашкыны чок практиктик кемселерин азыр негеттирил турар деп санап тур бис. Кризистик чыдаагынары мындык болуп турар: тоталитаризм болгаш тапташкыны үезинде социализмни каржы-биле хажытканы; ичиндеги үе-чадазының боттук бергелери; эде тургузуушкуну үезинде реформалар чорудурылган чепсептер болгаш чаштырылган. Чурт келерги харысалгалык берге болгаш олаңкыт үе-чадала келген. Эрти политиктик болгаш экономикалык структуралар бергезилешкени-биле чабатылган турар, а зааларын тургузар оларны чабатылган хожудан, амьдалларын негелдеринге дүшпөй, чамыкты ханы болашкыны чокка кылдырып келген хөй-хөй айтырылган амьдынында шитпирлер болурун. Командылар бюрократия системезге элпел болурун аймык ала-ла артышкан.

Ниятледе чортулашкер өйдөлгөн, экономикалык, политиктик база социал дүшкүрдүг чорук келер олар. Экономикада, херегеле рывогулда байдал баксырал, ажит экономикалык туруштары болгаш салдары күштелди, чонун хөй кезинин амьдалы деңгели куулап турар. Мезу-бүдүш үезиндеги бала-баш чорум-чорум келерги коомшыл, кем-херек туңгедик олуруп турар. Национал, девиэктөр болгаш социал демократ барыялашкыны аңгалышкыны ниятледе ханылап бар чылар. Куртуенин шитки аймык чок чорунга, ССР Эвлюциянын бүдүн-бүдүн чорунга илден кыжымшыкты тыттып келген. Чуртта чогумча, туруш чок чоруктан улус чок могап турдуккан.

Россияның улустарының 1917 чылдын октябрыла кылган коммунисттик шилдегилеринин шындыгына РСФСР-нин коммунисттеринде, бисте, далагал чок. Кижя төрелеткен бүгү чоруду-биле илереп тындалган орундан ага базары хаалыгы чаштырып болур ийик. Эрткен үенин чаштырылганын совет кептеринин шынчы күш-ажылы караткыры кылды хуудуруп болбос херек.

Чуртта берге кризистик социалистик шилде алышыкы эвес, а оң дугайында соора билишкенин политиказы, ажил-шынчы өнүгүш, хамааты эрге-чатырлаан, кижяни культураны хоорудулаан тындыралды.

Россияның коммунисттеринге, улустарына КЫЙГЫРЫ

Эштер коммунисттер, эргим чамгыс чөп-чурттулар! Бис, РСФСР-ниң Коммунисттик партиязының съездизинин делегаттары, бистик туртувус бодунуң төгүзүлде база бир эки берге үе-чадала киргетип эртип турар хунердеда сурттал кийгыртыгы үндүрүп тур бис. Экономикада кризис, социал талазы-биле дүшкүрдүг чорук, националлар аразында чорукчулар, чамгыс республикаларда тургузуушкуну кези турар сепаратист хөшөр, антисоциалистик куштертер илереткен турары, СЭКП-нин бодунда идея талазы-биле аңгалышкыны, совет нияттеринде мезу-бүдүш үезинде илереткен улус бурнашкыны — бо бүгү эде тургузуушкунга, чамгыс ай федеративтерин күрүне болур Совет Эвлюциянын бодунуң догунап турар бодурунга хара чедер аймыкты тургузуушкуну.

РСФСР-нин Коммунисттик партиязының Совет Эвлюциянын Коммунисттик партиязына төлөткөн отряд болур деп чутаалаан.

РСФСР-ниң Коммунисттик партиязының бирги секретары И. К. Полозов съездизинин ажилының бирги үе-чадазы доозулган деп чарлаан. (СЭТА).

СЭКП-ниң XXVIII съездизинин программның меделгелинин болгаш СЭКП Уставынын төлөвиледе-ринин талазы-биле РСФСР-НИҢ КОМУНИСТИК ПАРТИЯЗЫНЫҢ ТУРГУЗУКЧУ СЪЕЗДИЗИНИҢ РЕЗОЛЮЦИЯЗЫ

1. Партияның XXVIII съездизинин программның меделгелинин болгаш СЭКП Уставының төлөвиледе-ринин чүүлери РСФСР-нин Коммунисттик партиязының Тургузукчу съездизинин ниятизи-биле деткип турар.

2. СЭКП-нин программның меделгелинин болгаш Уставының төлөвиледе-ринин талазы-биле РСФСР-ниң Коммунисттик партиязының Тургузукчу съездизинин ниятизи-биле деткип турар.

3. СЭКП-нин программның меделгелинин болгаш Уставының төлөвиледе-ринин талазы-биле РСФСР-ниң Коммунисттик партиязының Тургузукчу съездизинин ниятизи-биле деткип турар.

4. СЭКП-нин программның меделгелинин болгаш Уставының төлөвиледе-ринин талазы-биле РСФСР-ниң Коммунисттик партиязының Тургузукчу съездизинин ниятизи-биле деткип турар.

эрге-ажыктары долу илеретилген болгаш камгалаан, Россия Федерациязының улустарының сырый каттыштырар сорулгаларын чүткүлдүг шитпирлер, Россияның болгаш ССР Эвлюциянык, а ол ышкаш чер-чер Советтеринин депутат корустанында төлөлеттирер коммунисттерин ажил-чорудулашкыны бир демниг кылдыр каттыштырар.

Россия Федерациязының ам-ха хөй айтырыгы база үр-дөп келер турар. РСФСР-те туруп келген политиктик болгаш экономикалык система Россияны курадылар беричкын болдуруп, республикада байдалдык, бүгү улустарыңкы, эи ылыгына Солгү чүктүп, Си-бириниң болгаш Ыраккы Чоон чүктүн улустарының байдалы дыкка харылашкан. Чамгыс девиэктөр экология халавын кезиле келген. Россияны угаан-болла талазы-биле, улустарының төөгү салгыныны катар тургузушкуну, оң культурушкуну, мындык эртин чүүлдерин камгалаарынын, патриотизмге кижиздеринин айтыры оңзагы чадия-биле туруп келген.

ЭКИ ЧҮҮЛДЕРНИ АЖЫГЛААР БИС

МОСКВА, июнь 25. (Телефон-биле). РСФСР-ниң Коммунисттик партиязының Тургузукчу съездизинде бистик тускый корреспонденттер Таан-оог Хертек дүүн мындаар дамыткан:

РСФСР-ниң Коммунисттик партиязының Тургузукчу съездизинин кончук ажил-херекти болгаш ханы чуртап болашкыны байдалыга эрткин. Биздер чутаалаарга, мен чутас оңу баштайгы үе-чадазында дугайында мичаар болуп турарым ол. Анаа санал берер делегаттар чотта тургузушкуну келес социал болгаш экономикалык шитпирлериниң эргежок чорудулашкыны оңу РСФСР-нин хаа тургузушкуну камгалаарыңкы социал камгалаарыңкы чоруну быжылаарыңкы Совет Армияга болгаш Шенг-Далай Флоридга бүгү таламдык деткимчени көгүзүр.

СОЦИАЛ - ЭКОНОМИКИТИГ
ХӨГЖҮЛДЕЗИНИНГ АЙТЫРЫГЛАРЫ

Кара-Хөл бөгүн

Кара-Хөл республиканын эн мрак буудууныг бийрээлгине санаттуур турар. Чөөн болгаш согуу талаарындалаг-Алтай биле Хакас автономдуу обдастар-биле кызыгарышкан бо делгем делгем-кээрде, совхозта, суурда, 2000 ажык кичи ажилда, чурттап турар. Тус черде уулу ажил-агыйнын кол угалышкыны-мал ажилы. «Кара-Хөл» совхозтуу экономиктиг күчү-шылдаанын үнөрү база мал ажилы. Бо чылын төртүтүгүн мал төлү санаваска, совхозтуу малчын колданырында 7630 кой, 3000 салкы, 414 чылы мал, 7000 ажык өшкү бар. Малды өстүрүп, эт болгаш дүктү буюруп, ову курунне саткыш, совхоз олурамын кирип ач турар.

Тус черин агаар-бойдуу-нуу байдалы кончук калам. Кызын кызын хар чаар, соок. Ындыг-даа болза, мал азыр өстүрерине Кара-Хөл кончук таарымчалыг оран. Эч малагы сарык, өшкү, хойну мында өстүрүп турар. Мал оларды таарымчалыг таарымчалыг оларды бар. Кончук илгеле берин эривес мегилдерин баарында делгем оларды өстүрген чыын чыгир ногаан кыдыр хабарчылар үнүр кээр. Өстүрүп, суугу оларларга мал-жыгын чыбын чыаыны чыаа семил адыр.

Өбөлгөсүнүн чуртун элел, тус черин дошкү-шарини агаар-бойдуузуу бергелерине торубайын, интинини малын малдап, өстүрүп чоруп малчылар Кара-Хөлде адыр. Оларга Тыва АССР-нин адырларын малчыны Мандал-Олга Иргат, Дажы Хертек, Сергей Сулуаган, Калин-оол Хертек, өшкү чаарчылы Александр Кужугет, Дөртен-оол Дамдын-Дорж болгаш күш-ажылды өске-да муракчыларын хамаарыштырып болуу.

Алаш биле Дамсы кемнерин каттышкан белдиринде Дамсы-Акс суур жонгуу өзү келген. Дөртен чыд бурунгаар маңаа баанч аманачок, өргөн белин чок турган чер. Ортумак школа, участка эмнеден, харылаа салбыры дээш кижилерин амырал-чуртаарында, ажил-агый ууртурунга чугула албан черлерин болгаш буюу-делел суурда бар. Хүн эртен тутум-на, Дамсы-Акс суу улам сайырап, чагаажыл тутууну, өзү оларар. Турар черинге суур сымастаан. Он-биле чергелештир шийтир-дээр эргекч чугула апарган айтырылганы тургустуну келген. Ол дээрне аэропорту өске берге кужурга, чурта-тага бажынарнын туудун дүрдөгүлери дээш он-даа өске.

Сөөлү үгө чедир тус черин чурттакчылар социал айтырылганы колдуулаа боттарын кужу-биле шийтирпел келген. «Кара-Хөл» совхозта дуулап турза-даа, ол дуза үнелген чаарышкыны кызындып аянуу болуу шыдабайн келген. Кара-Хөлду экономикактиг болгаш социал хөгжүлдөсүн дүрдөгүлери чугула черин автомобиль орку, күштүгү электри тогу дамчылар шугум, телефон харылаазы элээр укурдуу.

Челен чылдар үезинде Кара-Хөлге колхоз даргалар чордаа, амгы үеде Шигаан-Арж хорраалда чурттап оран Б. С. Кошкар-оол чоңу элелден, болу ууртуп, шапкын бол-гаш терек Алаш хемин кез-жир көвүрүлгелерин тутуруп, Кара-Хөлде бар машина орууну ээзип. Көвүрүлгелерин тутурунган калдыр-берт чер-лерин оюн, машина оруун экижидер аргамы берген. Алашты кезир туткан көвү-рүлгүлөр чүгө өске черлер-биле аргыжылганы тургускан эвес, а Кара-Хөл иштинде, Алаш уунда малчын кыштар-дарже оруктары ундур-аргамы берген. Чогаамдыкы сагыш-сеткилдиг, ажил-иши кижинин тутуруп каан кө-вүрүлгелерин чон «Кошкар-оол көвүрүлгелери» деп адал алган.

Кара-Хөлче машина оруу иезинген, аргыжын-даа туу-руп болза, ову экижидер ту-ларын иезгилеп турар. Чоңу-нуу иезип каан орукта, кал-дыр-берт ийлер-биле эртен олд-ондак болу бээр кире черлер бар. Оюу мый, орук дагаан, Алаш хемин ишти-раа биле эртен болгаш, делги эвес. Ынчанга машина-биле чорук чоругура берге. Орук Кара-Хөлду экономикактик бол-гаш социал айтырылганы шийтирээрине кол черин элел турар боорга, автомо-биле оруун туларын дугайы-нда айтырыны чон кө-вүрүлгелери.

Эч калдыр-берт черлерде орукту делкээлээрине, хая-лашту чагаажылганы «Тыва даг-дугу» комбинат уурт-лууны чедирге Комбинат-тың ажилчылары машина-техника-биле кады о ажил-адыр кириштеринге комби-наттын чыгыне директору, СССР-ин Дээш Советинин делууду Ю. Т. Комаров илгине берген. Халалары ча-за тепсин, күчүлүг буюу-делел трактор-биле үстүрүп тургаш, эч калдыр-берт черлерде орук-ту элел алгычтан, делкээр. Ындыг-даа болза, Кара-Хөлче орук колдууда онуга-чин-гил, кызын, аргышкан кижилерге халаам бооп артыш-шан.

Кара-Хөлду Тыванын мрак буудууныг бийрээп деп адал турар эвес. Бир эвес инаар ову орукту тууду-тур болза, республиканын бы-райондарын бийрээп Тар-мын-Хемчинтиг төв Кызыл-Мажалык суурдан 60-70 километр черде чылар суур и-ндыг-ла мрак эвес буудууны-нын бийрээп апар.

Кара-Хөлче амгы үеде чүк-к машиналары белин уурт бер-гелээшкенир-биле чоруп ту-рап. А автобус-биле пасса-жирлер аргыштырап дугайы-нда чугула бөгүн чок. Маршруттуг автобуска олу-рупкан, өскөн-төрөн чери Кара-Хөлче халтары ол чер-

Бай-Тайга районун «Кара-Хөл» совхозтуу ууртуу-газынын, ажил-ишчилерин эгелээшкени-биле тус черини моон сонгаарга социал-экономикиги хөгжүлдө-сүн дугайында Ажык чагаа хүнун «Шын» солунун редакцияны ол ажилдагынын болууну барын органи-застан, Кара-Хөлду чурттакчы чоңуну «адыр» тур-рар айтырылганы шийтирээрине хамаарыламын. Организацияларын республика чергели ууртуучуларын Ажык чагаа хүнунге киржири-биле каалап, Ажык чагаа хүнунге Тыва АССР-ин Министрлер Чөвүлгө-сүн Даргазынын орадакчы В. А. Паруни, автомо-биле оруктарынын төлөөлөр-септелге-тууг катты-жымшкынын начальниги В. К. Трофимов, Тыва элек-три четкилеринин директору Ю. И. Сурков, респу-бликанын радио, телевидение төвүнүн начальниги В. В. Соколов, мелодия болгаш суг ажилдагынын тал-ламы-биле төлөөлөр-тууг ажилда каттыжымшкы-нын начальниги Н. А. Жоголь, ууус депутаттары-нын Бай-Тайга район Советинин даргазы Н. Ч. Оор-жак олар киришкен. Тыванын авиабуудууларын ууртуучуу А. В. Марцеха чон-биле ужуражымшкы-га кээп шыдавайн барган.

Ажык чагаа хүнун «Шын» солунун редактору В. Ф. Чадамба башкарып эрттирген.

Чөвүлгөсүн Даргазынын ора-дакчы Валентин Андреевич Паруни өстү бээр-дир мен. В. А. Паруни:

дар апарар бис. Ажылдын кан-чаар чоруп турарын көдөө Совет контролга амыр уур-дуг. Орук туларында үндүр-тен акиш-хөргөнүн канчаар чаргыдап турарында бээр хынаар. «Орукту» экижидип амыр дээш делгин ажилдар апар-дыр бис.

А. Ч. Хертек, «Кара-Хөл» совхозта партком секретары:

Силерини делегтеринер-ни, көдүрүп турар айтыры-ларын билер бис. Оон мурунда мынаар улуг-ла за-нынавай турганымыс чаа-лаас. Ынчалза-даа ол айтыр-лар үргүчү бистин кичээ-гейнисе турган. Силерини чурттап турар черинерини оруктары машинамы эртен, мында, кончук наара агаар-бойдуустуг, калдыр-берт чер-де ажилдап, чурттап турар ки-жилерге ол айтырылганы шийтирээрине кайи кире ку-туула уур-дууламы деп чүе-ни билдир. Айтырылгар бис-ке-даа, силерге-даа колдууда билдирип чүе болганда, бөгүн чугула оларын канчаар шийтирпел, боттанамыр бо-ларууну дугайында болза-лар сооңушкуну боор ужурап боор. Мында келген ууртуу-чу шийтерге салыр болан ту-рар айтырылганыр бар бол-за база салдыр. Олар шугу-туу харылап бээр уурдуу. Харыларын кайи кире до-лу, чогууламы бооп болуру кестү бээр боор.

В. К. Трофимов:

— Мен ол дугайында бил-ер мен. Дээш Советте ийишан.

Задаан айтырыг:

— Орук чагай кылырныга совхозту кириштерин деп турар-дыр силер. Совхозта орук тулар техника чок бол-гуй. Ону кайиын алары?

В. К. Трофимов:

— Берге, улуг хемчээлдиг ажилга совхоз күш четпези билдирип, Ак-Довурак орук септелге-тууг эргелде бую-домер, экскаватор, машинамы айна тургузар апарар. Ак-До-вуракта орук эргелелини баазаында Хенделел — Кара-Хөл аразында орук кылдыр ууастокту тургузары эргекч чугула-дыр. Ол таламы-биле ажилды сонгааратпайн до-раан кылып эгелээр херек.

Задаан айтырыг:

— 40 муу рубль. Ол хөй бе азы эвээш бе?

В. К. Трофимов:

— Дыка эвээш. 5-6 кило-метр орук септээрине ол кире акиш чаргыттынар боор чүе. Кара-Хөлче орукту ту-ларын келер беш чылдын планында кирир.

Дараамыда Ю. И. Сурков:

— Сайгылааннар буюрдуу чырып турар-дыр. Чүе и-ндын билер-ле болгай бис. Ак-Довурак биле Кара-Хөл

аразында электри шугумун шегрин келер беш чылдын планында кирир. Төлөөлөр-септелге документтерин ажил-дар кылырын Новосибирскиде төлөөлөр институтунда чыгып каан бис. Орукту туларында кырында чаргыдаларнын илтиг туру 3 миллион рубль.

Ажылды ийи элечт биле чору-лар бис. Баштайгы үчтегерге Хенделел — суурга чедир-элек-три шугумун шийгеш, айна подстанция, тургузар. Ийги элечтеге Хенделел биле Кара-Хөл аразында электри шугу-муу шөөр. Электри шугуму туларын 1994 чылга чедир доозуптар деп планнпн-турар бис. Бир эвес шугуу чүе таарымчалыг болуу болза, 3 миллион дээрге база элел хөй акиш-дыр. Ону шийгээдин алдыр беле эвес боору чүе-гаажок. Электри шугумун шөөрде уууну 16 метр 560 демир чагы херек-тир.

Орукту тууду азы экижидип каар болза, электри шугу-муу туларында база лөгүм болуу 16 метрини чагыларын Кара-Хөлду амгы оруу-биле канчап сөөртүр бис.

Келер чылын силерге чаа 2 электростанцияны салып бээр бис. Бир эвес эки-боор болза, негел салып берип база болу-р.

Айтырыг:

— Ол чүе илгем станция боор, өртөк-үеиз чүе чүе ирг?

Ю. И. Сурков:

— Шендел ажилдары айна чоруп турар электростан-ция-дыр. Келер чылын оларын хөй-биле буюруп уурдуу эгелээрине планнап турар. Хемге хүртү тургускан, ол хүртүп генератор-биле кол жуну каар, сууну агымныга долгапкан, генератору дол-гаар, оон электри энергияны унер. Бөдүдүгү биле тайлыр-лаарга мындагы станция, Агаар-бойдуука мырмын хор-разы чок. Алаш шыкшан шап-кын хемге суг болза акиш тааржыр деп болзаар мен.

Айтырыг:

— Электри шугумуун төлө-виле смета документтерин ажилдап кылырын бо чылдын июль бирге чедир доозар деп азаан болгай. Ам чүе сонгаарламы кааным?

Ю. И. Сурков:

— Мен болум хуума илгем эсв берези мен. Бир эвес өске даргаар далап турган бол-за.

Айтырыг:

— Чүе албан демир чагы-лар херек чүе? Ыш чагы-лар калап, дүргелесе канча-гыл? Совхоз дуулажып бол-гай.

Ю. И. Сурков:

— 30-35 муу киловольт күжүннү шийгештир энергия херек. Ол херек күштүгү электр-энергияны мыш чагыларга шийүп шыдаас бис. Кара-Хөлге көрүдө, электрэнергияны күжү 10 муу киловольт бооп кээр.

Келер беш чылда Кара-Хөлге электри энергияны эск-көр бис.

В. С. Соколов:

— Төп телевидение силер Тыванын чамдык районларын-дан белин мурунда келер эгел-ээш болгай. Силер, тус черин, Кызылдын программаны көрбөй турар силер. Космос харылааны сайырадып тур-бар бис. 1995 чылдын мый Кызылдын программаны көөр апар чааваас силер.

Ак-Довурак биле Кара-Хөл аразында радио шугумун дамчыламын, телефон харылаазы экижир. Бир эвес совхоз харылаачыларга ду-залал болза, 2-3 чыл болгаш харылаа шугумун эжээр бис.

— Электри шугумун шийүп тургаш, харылаа шугумун кады шийүп экедесе канжыг чүе?

— Электри шугуму шегри радио шугуму шегринде нарын ажил-дыр. Хуузаамы база ууну. Өөренип көөр апар айтыры-дыр.

барган-дыр. Соонда база ма-наы кады кээп, бо айтырыгын чугулажыр» болган-дыр бис.

А. Ч. Хертек:

— Чаа аэропортуу тууду эгелээрини куураанын белин дугуржуп чаап каан бис. Марцеха бо айтырыгын ка-жы шийтирээр кижил? Төлөөлөрчүлөр чорудар мен деп азады — амга чедир чок-тур.

В. А. Паруни:

— Бо таламы-биле канжыг-бир түнөө келер чылын тур-рар кылдыр канчап-даа тур-гаш, ажилдап көрөшүлөр.

Н. Ч. Ооржак, ууус делу-таттарынын Бай-Тайга район Советинин даргазы:

— Кара-Хөлду чоңуну амыралында бир кол чүе — орук болгай. Ак-Довурак, Кы-зыл-Мажалык, район төвү Тээли-биле харылаачыры ка-бы кире берге ийик. Автомо-биле оруктарынын төлөөлөр-септелге-тууг каттыжымшкы-нын начальниги В. Трофимов бистин айтырымыска толар-гай хары бербей турар ки-жи-дыр бо. Ак-Довуракта орук септелге-тууду эргелел-биле кады кылдыр ажилдар-нын хемчээли, каяа, канжыг ажилдарын кылдыр көргөш, ийи ай болгаш чоңа динча-моны саналлап тур мен.

Радио, телефон харылаазы, электри энергияны, бойдуу камгалалы дээш хөй-ле айты-рылгарын көдүрүп тур бис. Оларын аразында чамдык ажилдары боттарымыстың кужуусу-биле кылдыр уурду-р бис. Бойдуусту, ай-мечини, ба-лык-байлыны чүе боттары-мыстың кужуусу-биле камгал-лап шыдаас деп бис.

А. Ч. Хертек, «Кара-Хөл» совхозта партком секретары:

— Республиканы чергелиг ууртуучулар Кара-Хөлге кээп, тус черин айтырылганы шийтирээрине киржиш тур-рар дээш оларга четтиргени-висти силерини мурунгарына илередип каан. Оон мурун-да база хөй-ле даргалар кээп, азаашкынынын кылып тур-ган болду ийин. Ынчалза-даа бистин көдүрүп турар айты-рылгарымыс талты шийтир-леткинеи келген. Оларын дүрген шийтирээр күең-чү-кү-дир. Харылаанын дериг-херекесин амыр дээш айна херек документтерин эш Со-ловонов-биле 2 муу иштине тургузуу келген болгай бис.

Республиканын харылаа эргелелини чылда он ажыг ка-тып кирип турдуу. Ам орук айтырымын. Бир эвес ону дүрген туттас болза, мен бо-дуну назымам Кара-Хөлде тавтобус аргыжылганын көр-бөс боор-мен. Ууртуучулар болуу бээр, а чон артып каар болгай. Дүрген шийтирээр херек. «Тыва даг-дугу» ком-бинаттын биске коруксен ду-лаам дээш ооруп турар бис. Кыска үе иштине Кара-Хөлге орукту эш берге черлерини чүгүзөтөдир делкелеп берга. Ажилды мыйчаар шалпын-кын болза эки.

В. Ф. Чадамба:

— Маңаа болган чугааы «Шын» солунга парлаар бис. Ууртуучу эштерини силерге берте акси-сөзү херек кы-рында-боттанга турдуу дээш Кара-Хөлду чоңуну ке-дүрүп турар айтырылганы кичээлге айтыр, доктаамал хайгаараар бис. Чоң-биле чу-гаанын улчанымы ажил-херек боор уурдуу. Ол дугайында база чыраар апар.

Чымылганар:

— Мал өттөөр шөлүвүс... В. А. Паруни:

— Марцеха кээп шыдавайн

Чугаа үндезинниг болзун дизе...

Кара-Хөлче орукту тууду, тус черин электржилид, теле-фончуулар болза, чоңуну социал амыралып байдалы белин, ажил-агый шапкын хөгжүлдөсүн алдыр чугаажок. Мал ажил-агыйында агылда, манаа буюурауегин өске-даа хе-вирлерини организацияп боор. Эч малагы, туризини, айныр туризини организацияларга таарымчалыг чер. Кара-Хөлду бүткен байдалы кааламы оран болган, туризини хөгжүлдү тура, боекүсү, ай-мечини, билим-байлыны буюурауегин-биле камгалал болуу. Шапкыннын амыралы күзүшкүлөрү келер үенин ажил-херээ-ле мыйнаа. А бөгүн чүе кыла экил?

Тыванын илал-ла иш мрак буудууларын бийрээп Кунгур-туу суурну эгелээлээш тургелдеринин дугайында 302 доктаамал республиканын Министрлер Чөвүлгөсү 1985 чыл-дык октабр 11-ле хүзүп алган. Ол доктаап буюурап Кунгур-туу суурну телефончулар, куудуктары каар. Эрим — Кунгур-туу аразында орукта берге черлерин аскелээр дээш, өске-даа хемчеглер ап чорударын көргөн. Министрлерга болгаш ведомстволарга даалгаларын берген. Ол доктаамал чамдык негелдерге амга чедир күзүшкүлөрү даа болза, чо-нуу көдүрүп турган айтырылганы өөренип коор, хемчеглер-ин ап чорударында канжыг болган.

Кара-Хөл дээрге, Кунгуртуга дейнээрге, илалы-ла мрак эвес, орук-чири-лаа чүгээр чер-дир. Бир эвес Тыва АССР-ин Министрлер Чөвүлгөсү үстүне айткан доктаап шыкшан доктаамал Кара-Хөлге хамаарыштыр хуузаам алар болза, чу-гаа ажил-херекче илалын болурунгу үндөсүн тытпып кээр чатавас.

(Арнын «Шыннын» корреспонденттери Шангыр-оол СУ-ВАН, Александр ХЕРТЕК, Ондар ОХЕМЧИК белеткэн).

КЕЛИР ЧЫЛГЫ ДУЖУТ ДЭЭШ

Тываан культуралардан док-таамал белин дүжүтү ал-дырын бир магадлаам болза, черин негелде буюурап ик бел-леткен алыр. Ындыг хемчег-лерин бийрээп — берге ча-дын андарыры, болзазыра-лары. Бистин дуржудалама-тын азырага кайы-ла ажил-агый чыгы черин өй-шааза-ла шыдаарып белеткээр-дир, ба-гай эвес дүжүтү чылдык не-гел, оон иштине калдышкыны-даа чылдарла өстүрүп амыр даргалы.

Чайны андарган шөлдерге кемчилик чүдүлөр чыгало, хөзүгө өшкү чымырныр, өк кол чүе чүл дээрге, бок чүштер, хорда а ч м л а р болгаш аамг тарымчалы-дар чок болуу. Республиканын чамдык ажил-агыйламы эч малагы «Тинделге», «Республиканын чалбыжы», «Россия», «Кызыл тарымчал», «Сели», «Өвч» СЭКП-нин XXV съездинде аттыс, «ТКА 25 чыл» совхозтар база «Сосновское» дуржулга-бу-дурга ажил-агый ишкыны ортаа үезинге келер черин ан-дарын дооскаш, бугун кай дуржууда ону ажал хайга-рап кээр.

Шапкын дуржулга бар-лаа болза, СЭКП-нин XXII съездинде аттыг, «Хөндөгөй», «Коммунизминн херел», «Х Улуг хурал», «Совет Тыва», С. Тока аттыг база Эрига, Тес Хем, Бай-Тайга райондар-ы ажил-агыйлары чыгы чер оройтамы аларган, ову чык болзазыратпас, болгаш эвээш дүжүтүп ач келген. Оон чогуур түнөө-лаа үчүрбөс-төр-дир.

Бо чылдын июнь 25-де ке-дээ-биле амыр, республика-да 37,6 муу гектар черя ча-дын андарган, планымыс 134 муу гектар хире, мыйчагыш планын 27 хуу күзүшкөн бис. Амгы байдал-биле амыр, Бин-Хемин ажил-агыйлары чыгы чер андарынын пла-нын 100 хуу чедирген. Ол шыкшан Талма, Каз-Хем ра-йоннар планынын чартык ке-

зонн күүсөдип алган. Дык хөй ажил-агыйлар бөже кичээлге салбайн турар. Ам чыксы тарыла барык доозу-ган, мыйчагыш алаа турган хамык техникамы чер илал-агыйламы, болзазырамы-рымче кирир херек. Ол тала-мы-биле ажил-агыйларда, шынаал-дыр, чер андарар, илал-агый болгаш култивация кы-лар күштүгү тракторлар бар, мыйчагыш оларын ол ажилче дорган эвээлдээр херек.

«Х Улуг хурал», «Барлык», «Дон-Терезина», «Хемчик», «Талма», «Бай-Тал», «Октябрь 30 чыл» база «Кара-Маск

аттыг совхозтар чыг ортуу черде черин алдаргаш, оон алаа чуну-даа кылбас, халык бок-чашпаш үнөр. Бо чылдын олар база-ла илалы байдалга таваржырынны кырында кел-ген. Черин айна-ла андарып кырага, чай дуржууда ол ка-рын үрелир. Мыйчагыш чам-дыктар план күзүшкөн аттыг болуп, илалы черлерин ан-даргаш, оон соонда каанга болуулар-дыр.

Бо бугу ажилдарын кылар хуузаамы, ону оройтамыр азы хуу эгелээр болза, канча-ла таарымчалас. Амгы үезе чыгы чер андарыламын

вас болза, ол айна ала-чай-гаарлашкыны кирер. Чам-дыкта көргө, чыгы чер ан-дарыламын специалистер сагыш салбас, эч малагы үрелтиг техникамы септээр, элениге дуулашпас болу-дулар. Ону ийги черини ай-тырым деп чөлө саала бол-бас.

Чайны хөвү-шөлдерге и-нералдыг база органиктиг че-мичиизилерини сөөртүрү-нү, чажалында дык таарым-чалыг. Бо ажилга республи-канын агрономия албанын тургусканын чүрүк буюурап чо-дурар апар. Ажил-агыйлар-нын кемичиизилде оройтарын база райондарын септелге-техниктиг буюурауегелерини хемчигилде оройтарын бар

Михаил ХАЗБУЛТОВ, Агроном.

